

Марина Слатвінська, к. е. н.

Одеський національний економічний університет, Україна

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Maryna Slatvinska, PhD in Economics

Odesa National Economic University, Ukraine

FISCAL POLICY AS A TOOL OF STATE REGULATION

Fiscal policy is considered as a powerful tool of state regulation. It is noted that in the conditions of modernization reforms the necessity of state intervention increases. The expediency of implementing rational fiscal regulation is substantiated. The views of scientists on the state regulation of the economy regarding the application of certain types and instruments of fiscal policy are analyzed. Issues of redistribution of centralized financial resources are covered. It is noted that the effectiveness of economic transformations depends on the level of the institutional component of fiscal architecture, the sustainability of the fiscal system, and the effectiveness of fiscal instruments on socio-economic development. It is proposed to take into account the requirements of modernity in the formation and implementation of fiscal policy.

Key words: politics, fiscal policy, fiscal regulation, fiscal system, state regulation

Постановка проблеми. Державне регулювання є важливим для будь-якого суспільства незалежно від типу економічної системи. Це пов'язано з тим, що держава, відіграє важливу соціально-економічну роль, виконуючи більший чи менший набір функцій. Вона може виконувати лише основні, традиційні функції, якщо мова йде про ринкову економіку, або ж брати на себе всі права і обов'язки щодо виробництва, розподілу товарів та послуг за інших умов. Глобалізаційні процеси та модернізаційні перетворення у сучасному світі вимагають створення механізму регулювання економічних та фінансових відносин, який в найбільшій мірі забезпечував би ефективне використання наявних ресурсів і сприяв би раціональному використанню суспільно-господарського потенціалу для подальшого соціально-економічного розвитку та підвищення добробуту. А також, створював умови, які б сприяли одночасному забезпеченню стабільності і розвитку, як двох суперечливих цілей, обумовлених змінами в механізмі відтворення. На шляху досягнення цих напрямків виникає необхідність державного регулювання, ефективного функціонування фіскальної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних засад фіскальної політики зробили такі вчені: Дж. Кейнс, Ж. Б. Сэй, К. Поланьї, С. С. Гасанов, В.В. Зимовець, А.І. Крисоватий, В. П. Кудряшов, І.Я. Чугунов та інші. Однак, не дивлячись на ґрунтовні напрацювання, поза увагою вчених залишається проблема комплексного і системного дослідження фіскальної політики як інструменту державного регулювання в умовах модернізаційних перетворень. Особливої гостроти вона набуває через непослідовність та фрагментарність реформ і змін в бюджетній, податковій, борговій, пенсійній сферах, поглиблюючи протиріччя між суб'єктами господарювання та урядом.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження фіскальної політики як інструменту державного регулювання та обґрунтування доцільності здійснення фіскального регулювання із врахуванням вимог часу.

Основний матеріал. Єдиний підхід до встановлення меж та необхідності державного втручання в соціально-економічні процеси у країнах відсутній. З огляду на це існує потреба у встановленні такого порядку державного регулювання, який будучи раціональним, відповідав би сучасним економічним реаліям. Раціональність виступає однією з ключових позицій, адже «коли не хочуть слухатися розуму – казав Б. Франклін – він ніколи не забариться дати себе відчути»¹.

¹ Сэй, Ж.Б. (2000). Трактат по политической экономии. Фредерик Бастиа. Экономические софизмы. *Экономические гармонии*. М.: Дело <<http://ek-lit.narod.ru/saysod.htm>> (2018, липень, 05).

Іншою позицією є необхідність адаптації до сучасних реалій, під якими розуміють напрям на який мають орієнтуватися всі реформи, що започатковуються на національному та наддержавному рівнях.

Класичні економісти, які є прихильниками ринкової моделі та принципу «laissez-faire», вважають, що економічні функції уряду мають бути обмежені. Втім, для ефективного функціонування ринків необхідні додаткові умови. – чітке розуміння покупцями своїх бажань, однаково доступна інформація про товари і послуги та інше.

Найбільш помітним втручанням держави в економіку можна назвати протидію циклічним коливанням. Іноді ці коливання набувають значної амплітуди і мають серйозні соціально-економічні наслідки. Наприклад, крах на фондовому ринку в США у 1929 році, який надалі ознаменували Великою депресією, став початком найбільшої кризи з часів ведення макроекономічної статистики. Такого роду шоки можуть викликати згортання економічної діяльності. Очевидно, що ринок за своєю природою недосконалий і не покликаний вирішувати соціальні задачі, що й викликає необхідність втручання держави. Його недосконалисть виявляється в наступному: він не забезпечує стабільну зайнятість та соціальні гарантії і не в змозі подолати диференціацію в розподілі доходів; у незацікавленості виробництва суспільних благ; він не здатен протистояти монополізації економіки; у недосконалості інформації. Ринковий механізм не здатний до надійного внутрішнього імунітету про що свідчить світовий досвід. Він не вміє протистояти негативним впливам, які є характерними для макроекономічного рівня, і в першу чергу – тривалій інфляції, високому рівню безробіття та затяжному спаду виробництва. Компенсувати обмеження ринкового механізму під силу державному механізму. Основоположник теорії державного регулювання економіки Дж. М. Кейнс¹, стверджував, що максимальну зайнятість і економічне зростання в країні здатне забезпечити активне втручання уряду в управління економікою. Ключова роль у механізмах цього регулювання відводиться засобам фінансової політики держави та безпосередньо фіскальній і монетарній політикам.

Як стверджує К. Поланьї: «Крайній захід до якого примушували звертатися збої в саморегулюванні ринку було політичне втручання. Коли в кінці чергового економічного циклу речі не поверталися на круги свої і колишній рівень зайнятості не відтворювався сам собою, коли імпорт більше не стимулював експорт..., урядам доводилось реагувати на перенапруження системи ...через втручання в економіку»². Глибина і інтенсивність такого втручання залежать від політичного устрою окремої країни, а також від масштабів економічних лих які сягнули її. На міжнародному рівні ці методи також застосовуються в якості доповнення до недосконалого механізму саморегулювання ринку. Це підтверджує, що розраховувати на економічне самоодужання без державного втручання недоцільно.

На думку В.В. Зимовець, «у разі неефективності ринкового механізму, високого рівня реальної процентної ставки, надмірного споживання та нерівномірного розподілу доходів – необхідність державного втручання у процеси економічного розвитку зростає»³. З таким твердженням доцільно погодитись. Крупні реформи завжди проводяться урядом і тому роль держави в умовах модернізаційних перетворень неминуче зростає.

Вагомою перевагою державного регулювання над самоорганізацією ринку є чітке встановлення норм і правил, законодавчо-нормативне забезпечення діяльності економічних суб'єктів держави. Як зауважила экс-прем'єр-міністр Великобританії М. Тетчер «держави зберігають своє значення тому, що саме вони встановлюють правові межі, а розумна правова основа відіграє значну роль як для суспільства, так і для економіки, оскільки лише держави володіють монополією на примус»⁴. У зв'язку з цим роль держави в умовах модернізаційних перетворень набуває більшого значення та особливого сутнісного наповнення і прояву через фіскальну політику. Першочерговим завданням якої є забезпечення стабільності фіскальної системи й ефективності діяльності її органів на шляху досягнення стратегічної цілі.

¹ Кейнс, Дж. М. (1984). *Общая теория занятости, процента и денег*. Москва: Прогресс.

² Поланьї, К. (2002). *Великая трансформация Политические и экономические истоки нашего времени*. Санкт-Петербург: Алетейя.

³ Зимовець, В.В. (2003). *Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток*. Київ: Інститут економіки НАНУ.

⁴ Тетчер, М. (2003). *Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира*. Москва: Альпина Паблицер.

Ринковий механізм саморегулювання довів свою неспроможність вирішувати всі проблеми розвитку економіки і соціальної сфери. Найбільш показовим прикладом такої неспроможності у ХХ та ХХІ столітті може слугувати світова фінансово-економічна криза 1998 та 2008 років, подолання якої не обійшлося без державного втручання. Д. Вальдфогель, аналізуючи співвідношення недоліків і переваг ринкового й державного регулювання, слушно зазначає, що навіть неоптимальні результати діяльності ринку можуть бути менш недосконалі, ніж результати урядового втручання, якщо наявні «патологічні форми уряду» – неспроможність забезпечити ефективне управління ресурсами та корупція.¹ З цим важко не погодитись, однак ринкова економіка, якщо дозволити їй розвиватись по власним законам, породить величезні і довготривалі лиха.

Особлива точка зору щодо державного регулювання економіки розкривається в рамках інституціональної школи, прибічники якої стверджують, що воно може носити: доповнючий характер, коли підміняє приватну ініціативу там де вона демонструє свою слабкість; допоміжний характер, коли держава надає приватній ініціативі імпульс, поштовх, стимул за допомогою субсидій, премій та іншого; опікунський характер, коли держава може здійснювати контроль, безпосередньо, для того, аби завадити експлуатації потреб і робітників.

В сучасних реаліях уникнути втручання практично не можливо. Суть проблеми не в тому – втручатися чи ні, а в цілях, інструментах і наслідках такого втручання. Підставою для формування і корегування фіскальної політики є наявність проблем у фіскальній системі та механізмі реалізації цієї політики. Проблеми та відповідні цілі визначаються після здійснення аналізу рівня соціально-економічного розвитку. Розв'язання проблем, вимагає координації спільних дій всіх фінансових органів які задіяні в цьому процесі, а також відповідного ресурсного забезпечення для виконання заходів зазначеної політики.

Здійснення впливу на прискорення економічних процесів в тих сферах господарської діяльності, в яких ринок поки не працює та створення сприятливих нормативно – правових умов господарської діяльності в реальному секторі і посилення контролю за дотриманням цих умов – напрями в яких має здійснюватись державне регулювання. Одна з провідних ролей у даному контексті відводиться фіскальній політиці і її практичному втіленню, фіскальному регулюванню. Мета фіскальної політики як чинника соціального розвитку – створити адекватні норми і правила для оптимального самовідновлюваного процесу і сьогодні мають реалізуватися ті цілі, які пов'язані зі зміною економічної системи та направлені на підвищення добробуту. Такі процеси є логічними, виходячи з основних постулатів класиків економічної думки, адже наука про управління ставить і повинна ставити собі за ціль щастя людей, об'єднаних в суспільство. Вона має відшукувати засоби для забезпечення максимального добробуту який відповідатиме вимогам їх природи, і при цьому забезпечувати цей добробут якомога більшої кількості людей. Ні одна політична наука не повинна ігнорувати таку двоїстість. У цьому й полягає складність реалізації цілей, адже вони об'єктивно вступають у протиріччя. Тоді як нераціональний підхід до вибору пріоритетів (чи їх відсутність) щодо розподілу та перерозподілу централізованих фінансових ресурсів призводить до їх розпорошення. Це пов'язано з тим, що відбувається відволікання коштів на фінансування другорядних напрямів. В результаті простежується зниження темпів соціально-економічного розвитку.

Досліджуючи проблеми перерозподілу К. Поланьї писав – «перерозподіл має тенденцію «занурювати» власне економічну систему в складні тенета соціальних зв'язків»². З таким твердженням важко не погодитись, адже сучасний світ побудований на залежностях одних соціальних суб'єктів від інших, на їх взаємних відносинах, які поєднують людей. Ці зв'язки можуть носити як формальний так і неформальний характер та чинити вплив на процеси формування, розподілу і перерозподілу централізованих фінансових ресурсів держави. Особливо це стосується країн з високим рівнем корупції, монополізму та олігархічної еліти, де процеси перерозподілу підпадають під їх вплив. А у випадку коли влада зрощена з бізнесом, конфлікт класів який породжений таким зрощенням, погіршує й без того складну соціально-економічну ситуацію в країні.

У звичайних умовах, коли сума потреб є більшою за обсяг централізованих фінансових ресурсів, економічні інтереси різних соціальних груп неминуче вступають в протиріччя. Тому,

¹ Вальдфогель, Д. (2011). *Тиранія ринку*. Київ: Темпора.

² Поланьї, К. (2002). *Велика трансформація Политические и экономические ситоки нашего времени*. Санкт-Петербург: Алетейя.

суспільство вимушене шукати компроміс між ними з метою збереження соціальної стабільності. Пріоритет у цьому питанні належить державі. Суперечності між загальними і приватними інтересами долаються через розвиток різних перерозподільних систем. Є сенс акцентувати, що в процесі розробки фіскальної політики, в основі якої закладена ідеологія, мають адекватно віддзеркалюватись інтереси суспільства і реальної дійсності.

Значну увагу варто приділяти організації процесу реалізації фіскальної політики, з огляду на особливості сфери розподілу. Адже в сфері розподілу тісно, нерозривно переплітаються політичні, економічні та соціальні інтереси усіх соціальних груп. І від того, як вона організована, як управляється, функціонує та використовується, у великій мірі залежить вирішення економічних, соціальних та інших задач, що стоять перед державою. Адже, «Марнотратний уряд навіть більше винен аніж приватна особа: остання споживає те, що належить їй, тоді як уряд сам нічого не має і є лише розпорядником громадського надбання»¹. Саме на ефективному управлінні централізованими фінансовими ресурсами було здійснено акцент ще у 19 столітті. Ця проблема залишається актуальною й досі.

З точки зору вченого С. Кечетті² фіскальна політика є одним з домінуючих методів державного регулювання економіки на середньо та довгострокову перспективу. Він стверджує, що фіскальна політика в умовах інноваційної економіки повинна мати довгостроковий тренд у динаміці макропараметрів та визначатися рівнем податкового навантаження.

Як стверджує Н. Рубіні «..на фіскальну політику повинна лягти більша частина відповідальності за протидію тиску сил рецесії. Нема необхідності чекати, коли у центральних банків закінчиться арсенал, – необхідно активувати фіскальну політику»³. Доцільно зазначити, що більшість розвинених країн потребує заміни чи оновлення інфраструктури і така форма інвестицій має більш високу віддачу, аніж державні зобов'язання, особливо нині, коли дохідність облігацій екстремально низька.

Важливим в процесі розробки і реалізації фіскальної політики є її адаптація до змін структури фінансових відносин і модернізованої фінансової системи, які оновлюються під впливом екзогенних та ендогенних чинників. Особливо з огляду на те, що напруга міжсистемних трансформацій періодично проривається потужними потрясіннями до яких необхідно бути готовими. Водночас, інституційне оновлення фіскальної системи направлене на формування відповідних вимогам сучасності адаптивних очікувань економічних інститутів, які посилюють тенденцію соціально-економічного розвитку країни на середньо- та довгострокову перспективу. Тоді як від рівня якості реалізації інституційних механізмів фіскальної політики залежить динамічність фіскальної системи країни. Наприклад, особливістю розвитку фіскальних систем у країнах з розвинутою економікою є систематичне інвестування фінансових ресурсів у сферу знань і науки⁴. Це сприяє підвищенню ефективності соціально-економічних перетворень.

Важливою передумовою, яка визначає ефективність фіскальної політики, є врахування у заходах держави специфічних особливостей кожної країни, що вимагає від держав творчого підходу до визначення інструментів і методів фіскальної політики при застосуванні різноманітних її типів, видів і моделей в залежності від конкретних умов та від фаз циклу, в якій перебуває економіка.

Міжнародні організації розрізняють декілька видів фіскальної політики: політику фіскальних стимулів, фіскального пристосування та фіскальної консолідації⁵. Під політикою фіскальної консолідації розуміється політика спрямована на зниження дефіциту бюджету і скорочення накопичення боргу⁶. Отже, фіскальна консолідація передбачає проведення політики фіскального

¹ Сэй, Ж.Б. (2000). Трактат по политической экономии. Фредерик Бастиа. Экономические софизмы. *Экономические гармонии*. Москва: Дело <<http://ek-lit.narod.ru/saysod.htm>>(2018, липень, 05).

² Sacchetti, S. (2002). The New Economy and The Challenges for Macroeconomic Policy. *NBER Working Paper*, 8935, 1-30.

³ Рубини, Н. (2016). Фискальная политика G7: Иногда они возвращаются. *Большой мир финансов*. <<http://finance.bigmir.net/news/74003-Fiskal-naja-politika-G7--Inogda-oni-vozvraschajutsja>> (2018, липень, 05).

⁴ Чугунов, І.Я., Павелко, А.В. (2015). Бюджетна політика економічного розвитку. *Вісник КНТЕУ*, 2, 64-73.

⁵ EBRD: web-site. Electronic data and program (2011). *EBRD Transition Report 2010*. <www.ebrd.com/transitionreport> (2018, червень, 05).

⁶ OECD: web-site (2003). *Glossary of statistical terms, 2002-2003*. <<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3343/>>. (2018, червень, 05).

пристосування та збалансованої боргової політики. Фіскальна консолідація виступає специфічною антикризовою стратегією фіскальної політики, яка реалізується в контексті подолання наслідків світової фінансової кризи.

В науковій літературі економічного спрямування, найбільш поширеною є точка зору, що фіскальна політика може мати стимулюючий чи стримуючий характер¹. В залежності від виду фіскальної політики її інструменти змінюють свій вектор впливу в сторону збільшення чи зменшення (табл. 1).

Таблиця 1

Види та інструменти фіскальної політики держави

Типи і моделі фіскальної політики/	Інструменти фіскальної політики			
	Видатки бюджету	Податки	Трансферти	Державні позики
Стимулююча / Фіскальна експансія	↑	↓	↑	↑
Дефіцитні витрати	↑	не змінюються	↑	↑
Дефіцит без витрат	не змінюються	↓	↑	↑
Стримуюча/ Фіскальна рестрикція	↓	↑	↓	↓
Фіскальна консолідація	↓	↔ не змінюються	↓	↔ не змінюються

Джерело: розробка автора

Проведення жорсткої фіскальної політики може призвести до суттєвого загострення ризиків соціально-економічного розвитку. З огляду на це необхідно переглянути підходи щодо напрямів реалізації фіскальної консолідації. Замість того, аби скорочувати витрати є сенс посилити контроль за їхніми обсягами, а також структурою. Цей напрям, у порівнянні з жорсткою економією, є більш прийнятним. На думку науковців С. С. Гасанова і В. П. Кудряшова контроль за видатками бюджету має «орієнтуватися на обмеження надлишкових і неефективних державних витрат та збільшення видатків, які набувають важливого значення для зміцнення обороноздатності країни, підтримання економічного зростання, сприяння економічному розвитку регіонів, виконання соціальних завдань»².

Фіскальна система є середовищем для досягнення прагматичних компромісів між ефективністю як ортодоксальною вимогою ринкової економіки і соціальною справедливістю та політичною реальністю. На такій прагматичній основі базується конкурентна рівновага інтересів у загальносуспільному масштабі відносно реалізації не тільки першочергових поточних потреб, а й віддалених державно-національних цілей, які фінансуються переважно за кошти бюджету. Отже, уряд через зміну рівня та видів податків, обсягу і складу державних видатків, трансфертів, а також ступеня та форми державних позик здійснює вплив на соціально-економічний розвиток країни і зміну ВВП та ЧНП. Такий вплив може бути періодичним, тобто здійснюватись за необхідності, і тоді мається на увазі дискреційна фіскальна політика, або постійним – автоматична (недискреційна) фіскальна політика.

Ефективна дискреційна фіскальна політика передбачає здійснення розумної діагностики соціально-економічних процесів, які мають місце в країні і на підставі цієї діагностики уряд

¹ Horton, M., El-Ganainy, A. (2009). What Is Fiscal Policy? *Finance & Development* <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2009/06/basics.htm>> (2018, червень, 15).

² Гасанов, С.С., Кудряшов, В.П. (2015). Обмеження дефіциту бюджету в умовах фіскальних ризиків. *Наукові праці НДФІ*, 3 (72), 5-14.

налаштовує важелі впливу на прогнозу господарську кон'юнктуру. Однак, період розробки програм реалізації фіскальної політики є довготривалим, а економічний стан суспільства постійно змінюється. Отже, не завжди можна точно проаналізувати ситуацію та здійснити розрахунок, спрогнозувати наслідки застосування фіскальних важелів та величини змін економічних і фіскальних інструментів. Це вимагає від уряду прийняття рішень і заходів з очевидним запізненням. Створюється часовий лаг, а саме часовий розрив між розумінням необхідності запровадження заходів фіскальної політики і початком змін економічної кон'юнктури, прийняттям відповідних управлінських рішень у цьому напрямку та безпосередньо самим моментом, коли цей вплив почне давати результати. Розрізняють зовнішній і внутрішній часові розриви, які можуть тривати біля 5 місяців та від 5 до 7 місяців відповідно¹. Ці запізнення пов'язані також і з адміністративними процедурами щодо їх прийняття. Крім того, негативний відбиток накладають політичні проблеми. Окреслені недоліки накладаються один на один, що знижує здатність фіскальної політики до швидкого налаштування на зміни і ефективного їх корегування. Втім, обмежені адаптивні можливості дискреційної фіскальної політики доповнюються автоматичною. Цей вид фіскальної політики здатен здійснювати безперервне корегування завдяки вбудованим стабілізаторам, які згладжують, але не усувають економічні коливання. Такими стабілізаторами в дохідній частині бюджету є прогресивні ставки податку, а у видатковій до них відносяться індекси заробітної плати, допомога по безробіттю, субсидії та ін.. Варто зазначити, що найбільший ефект фіскальна політика дає у випадку одночасного застосування вбудованих стабілізаторів і прийняттям управлінських рішень з окремих питань в цій сфері.

Слід відмітити, одну з особливостей, яку варто брати до уваги. Зв'язок між часткою державних видатків у ВВП та темпами економічного зростання, у відповідності з теорією «ендогенного зростання», є нелінійним. На економічне зростання впливають видатки держави, втім на ці процеси одночасно впливають і неадекватні податки. В тих країнах де частка державних видатків у ВВП менше 30% – їх збільшення буде відбиватись на економіці позитивно, однак при високій централізації, що сягає більше 60%, очікуваним буде зворотній ефект. Цю особливість необхідно враховувати при розробці фіскальної політики та застосуванні її інструментів, безпосередньо видатків.

Розробляючи фіскальну політику, уряди прямо і опосередковано впливають на напрями використання і структуру централізованих фінансових ресурсів. В умовах модернізації економіки та фінансової системи, сприяння соціально-економічному розвитку багато в чому залежить від ефективності реалізації фіскальної політики. Її здатності створювати умови для економічного зростання і збалансованості державного та місцевих бюджетів, зростання національного доходу і підвищення рівня життя населення. Вона має забезпечувати помірне і стійке боргове навантаження на економіку та надавати можливість для зміни боргового навантаження в унісон з діловим циклом. У всьому світі фіскальній політиці відводиться значна роль у процесі регулювання розвитку економіки, скорочення соціальної нерівності, яка не лише існує, а й поглиблюється останнім часом.

У світі спостерігається величезний розрив між багатими і іншими членами суспільства. В свою чергу це призводить до виникнення фундаментальних протиріч, які притаманні сучасному суспільству заснованому на ринковій економіці. З однієї сторони кожна людина має рівні права і її благополуччя має залежати від бажання працювати та від індивідуальних здібностей, з іншої має місце зростання майнової нерівності між дуже багатими і рештою населення, що базується на індивідуальному успіху, в більшій мірі, завдяки результатам сімейних зв'язків і успадкованого стану. Хоча в деяких країнах до цих чинників додаються високий рівень корупції та тіньової економіки. Для приборкання «оскаженілого» фінансового капіталізму пропонується застосовувати як зовсім нові інструменти так і модернізацію податкової системи та системи соціального забезпечення, які стали настільки складними і громіздкими, що загрожують підірвати свою власну дієвість. Отже, заходи фіскальної політики покликані вирішити ще одну глобальну проблему людства – скорочення соціальної нерівності.

Висновки. Результативність і ефективність економічних перетворень, значною мірою, залежить від рівня інституційної складової фіскальної архітектури, стійкості фіскальної системи

¹ Крисоватий, А.І., Валігура, В.А. (2010). *Домінанти гармонізації оподаткування: національні та міжнародні вектори*. Тернопіль: Підручники і посібники.

країни, дієвості впливу фіскальних інструментів на економічний розвиток та соціальну сферу країни. Тому, вдосконалення інституційного середовища фіскальної політики держави, підвищення дієвості бюджетного планування і прогнозування, вдосконалення оподаткування, посилення взаємозв'язку фіскального регулювання із циклічністю економічного розвитку, забезпечення макроекономічної стабільності є вимогою сучасності.

Досвід країн з розвинутою економікою свідчить, що фіскальна політика повинна знаходитись у стані перманентного оновлення і адаптації до модернізаційних перетворень інституційного середовища фіскальної системи та впливу ендогенних і екзогенних чинників. Необхідним залишається розробка підходів до застосування інструментів фіскальної політики з урахуванням особливостей стану і структури національної економіки та її макроекономічних тенденцій з врахуванням того, що сучасному розвитку притаманне взаємопроникнення і переплетіння різних концепцій та теорій фіскальної політики, і кожна держава, на шляху досягнення поставлених цілей, має самостійно обрати найбільш прийнятну з них.

References:

1. Say, J. B. (2000). *Traktat po politicheskoy ekonomii. Frederik Bastia. Jekonomicheskie softizmy. Jekonomicheskie garmonii* [Treatise on political economics]. Moscow: Delo <<http://ek-lit.narod.ru/saysod.htm>>(2018, July, 05). [in Russian].
2. Polanyi, K. (2002). *Velikaja transformacija Politicheskie i jekonomicheskie istoki nashego vremeni Per. s angl. pod red. S. E. Fedorova.* [The great transformation The political and economic origins of our time]. Sankt-Peterburg: Aletejja. [in Russian].
3. Keynes, J.M. (1984). *Obshhaja teorija zanjatosti, procenta i deneg* [General theory of employment, interest and money]. Moscow: Progress. [in Russian].
4. Zimovets, V.V. (2003). *Akumulyaciya finansovy`x resursiv ta ekonomichny`j rozvy`tk.* [Accumulation of financial resources and economic development]. Kyiv: Institute ekonomiky` NANU. [in Ukrainian].
5. Thatcher, M. (2003). *Iskusstvo upravlenija gosudarstvom. Strategii dlja menjajushhegosja mira.* [The art of government. Strategies for a changing world]. Moscow: Al`pina Pablisher. [in Russian].
6. Waldfoegel, D. (2011). *Ty`raniya ry`nku ; per. z angl.B. Egidis.* [Tiraniya market]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
7. Cacchetti, S. (2002). The New Economy and The Chalelenges for Macroeconomic Policy. *NBER Working Paper*, 8935, 1-30. [in English].
8. Rubini, N. (2016). Fiskal`naja politika G7: Inogda oni vozvrashhajutsja. [Fiscal Policy G7: Sometimes they come back.]. *Bol`shoj mir finansov.* [The Big World of Finance].<<http://finance.bigmir.net/news/74003-Fiskal-naja-politika-G7--Inogda-oni-vozcshajutsja>>(2018, July, 05). [in Russian].
9. Chugunov, I.Ya., Pavelko, A.V. (2015). Byudzhetna polity`ka ekonomichnogo rozvy`tku. [Budgetary policy of economic development]. *Visny`k KNTEU* [KNETE Bulletin], 2, 64-73. [in Ukrainian].
10. EBRD: web-site (2011). *EBRD Transition Report 2010.* <www.ebrd.com/transitionreport> (2018, July, 05). [in English].
11. OECD: web-site. OECD Statistics portal (2003). *Glossary of statistical terms, 2002-2003.* <<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3343/>> (2018, July, 05). [in English].
12. Horton, M., El-Ganainy, A. (2009). What Is Fiscal Policy? *Finance & Development* <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2009/06/basics.htm>> (2018, July, 15). [in English].
13. Hasanov, S.S., Kudryashov, V.P. (2015). Obmezhennya deficy`tu byudzhetu v umovax fiskal`ny`x ry`zy`kiv. [Restriction of the budget deficit in terms of fiscal risks.]. *Naukovi praci NDFI.* [Scientific works of NDFI], 3 (72), 5-14. [in Ukrainian].
14. Krisovaty, A.I., Valigura, V.A. (2010). *Dominanty` garmonizaciyi opodatkovannya: nacional`ni ta mizhnarodni vektory`.* [Dominance of tax harmonization: national and international vectors]. Ternopil` : Pidruchny`ky` i posibny`ky`. [in Ukrainian].